

Odgoj za zajedništvo i dijalog

Jure J. Šimunović, Split

Sažetak

U ovom radu autor na temelju egzistencijalne analize pokušava pokazati kako posredstvom zajedništva i dijaloga današnji čovjek može rješavati probleme s kojima se susreće. Do punog izražaja vrijednost zajedništva i dijaloga doći će u sutrašnjem svijetu potpune globalizacije, ujednačenja, homologizacije. Suština je zajedništva i dijaloga da se u globalnomu, općemu, objektivnomu sačuva posebno, subjektivno; da se svatko osjeti potrebit i koristan u tom općem i globalnom upravo po onom osobnom. Zato odgoj za zajedništvo i dijalog postaje prioritet odgoja u sadašnjosti i budućnosti.

Prethodne napomene

Ono što karakterizira današnju znanost, uključujući i humanističke unutar kojih se smješta odgoj, jest provizornost, nedorečenost, vezanost ne za određene nepromjenjive principe nego za osobu, vrijeme, prostor i trenutak. "Moderna znanost ne donosi gotove i definitivne odgovore, to su više pokušaji približavanja, to jest metoda stupnjevite percepcije i interpretacije koju treba neprestano usavršavati."¹ To se odnosi na svekoliku suvremenost u kojoj "promjena je norma."² Ili, kako kaže P. Bruckmer: "Sve prolazi osim prolaženja, koje pak nikada ne prestaje."³

---

¹ Hervè Carrier S. J, *Dizionario della cultura (Per l'analisi culturale e l'inculturazione)*, Libreria editrice Vaticana, 1997., 369. "Moderni čovjek je nezadovoljan svojim posljednjim otkrićima. (...) Škole i sveučilišta nisu samo mjesta gdje je prikupljeno znanje i ljudska mudrost. Oni su prije svega središta u kojima se upoznaje znanje koje se neprestano širi, iznad svega određeni da provociraju neprestane promjene na tehničkom, socijalnom i kulturnom polju." (370).

² Jerome Bruner, *Kultura obrazovanja*, Edica, Zagreb, 2000., str. 29; Kurt Lewin, *Teoria dinamica della personalità*, Giunti - Barbera, Firenze, 1965.

³ Pascal Bruckner, *Napast nedužnosti*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1997.,

To je unijelo nesagledive i nepredvidive posljedice, i odrazilo se na misao i praksu današnjeg čovjeka na svim poljima njegova djelovanja i sudjelovanja, kako unutarnjeg tako i vanjskog. Unutar toga smještaju se upravo dijalog i zajedništvo, kao bitni i konstantni pratioci današnje znanosti, čovjeka, njegova življenja, odgoja, i to kao rješenje.

UVOD

Svijet u kojem živimo veoma je slojevit. Postoji, mogli bismo reći bez pretjerivanja, mnoštvo mogućnosti njegova razvoja. Nikada mogućnosti i nade nisu bile tako mnogostruke i istovremeno tako nesigurne, pa i opasne. Gotovo nam ulijevaju strah. I u dubini bismo željeli ostati na sadašnjem razvoju, čak se pojavljuju razmišljanja o povratku na niži stupanj. Mnoge nove nade istodobno su i nove neizvjesnosti.

Postoje mnogi pokušaji, daju se i naznake kako u budućnosti rješavati tolike konfliktne situacije koje već postoje i koje se iz dana u dan umnažaju na svim razinama i zahvaćaju sve strukture i sva polja ljudskog djelovanja i življenja. Redovito se to promišlja kroz materijalni napredak, razvitak u svakovrsnim oblicima. A “razvitak je odavno izmakao kontroli”, piše W. Heisenberg.⁴ Svatko tko pokušava promišljati budućnost, pokušava naglasiti važnost nekog čimbenika za budućnost, tražeći rješenje upravo u njemu, postavljajući i tražeći u tome nadu. Ja ću to pokušati postavljajući kao temelj nade za rješavanje problema s kojima se čovjek i čovječanstvo suočava - *zajedništvo i dijalog*. Progovorit ću o zajedništvu i dijalogu na tri razine: teološkoj, antropološkoj i egzistencijalnoj. Sva tri vida usko su povezana među sobom i s globalizacijom, koja postaje zakon svekolikog življenja i na svim razinama.

Drugo na što je važno podsjetiti jest činjenica da je naš svijet proistekao iz natjecanja, iz pojedinačnih ili kolektivnih egoizama. I zato se o nadi samo govori, a živi se nepovjerenje, čak i među “prijateljima”. Te podjele i napetosti pokušavaju

---

str. 45.

⁴ Werner Heisenberg, *Fizika i filozofija*, Kruzak, Zagreb, 1997., str. 163.

premostiti sredstva javnog komuniciranja, koja ne poznaju granice. Tako je svijet istodobno jedan i jedinstven i u sebi podijeljen. Tehnički i tehnološki napredak prethodi duhovnom i odgojnom te je ispred njega. Da bi došlo do jedinstva i razumijevanja, ljudi trebaju krenuti *više i dalje* od onoga što nam nudi sam tehnički i tehnološki napredak. Zato s pravom upozorava *Drugi vatikanski sabor*: “Jedna od važnih značajki današnjeg svijeta jest porast međusobnih odnosa među ljudima, čemu vrlo mnogo pridonosi današnji tehnički napredak. Ipak se bratski dijalog među ljudima ne ostvaruje u tom napretku, nego mnogo dublje, u onom zajedništvu osoba koje traži uzajamno poštivanje njihova punog duhovnog dostojanstva.”⁵

Nužnost *novog promišljanja i življenja stvarnosti* pokazuje se svakim danom sve očitijom. “Najnovija privredna kretanja izravno pokazuju da se samo inzistiranje na materijalnom rastu ne samo ne rješavaju bitni problemi suvremenog svijeta nego se dolazi do bezizlaznih situacija. Materijalna groznica izbacuje pitanje o duhovnosti i o civilizacijskom redu kao nepotrebno, odnosno rješivo samo po sebi.”⁶

Zato je u ovom trenutku najvažnije i za čovjeka će biti najspasonosnije posvetiti se više odgoju čovjeka pojednica i ljudi kao zajednice. Kao temeljne označnice čovjeka pokazuju se zajedništvo i dijalog. Pojava čovjeka uključuje zajedništvo i dijalog. Ispravno kaže *Drugi vatikanski sabor*: “Već od samog postanka čovjek je pozvan da stupi u dijalog s Bogom, jer samo s toga postoji što ga je Bog iz ljubavi stvorio i što ga iz ljubavi stalno uzdržava.”⁷ Zajedništvo i dijalog tako postaju zakonom ljudskog življenja, putovanja, rasta. I što više čovjek biva čovjekom, to više osjeća potrebu za zajedništvom i dijalogom. Budućnost će biti dijaloška i zajedničarska ili je neće biti. Ako ne bude dijaloga i zajedništva, globalizacija, koja je neminovna, prijeći će u diktaturu ili završiti u anarhiji.⁸

---

⁵ *Gaudium et spes*, 23.

⁶ Tena Martinić, *Postmoderna, svagdašnjica, komunikacija*, Naklada Benja, Opatija, 1994., str. 16.

⁷ *Gaudium et spes*, 19.

⁸ Werner Heisenberg, *Fizika i filozofija*, Kruzak, Zagreb, 1997., str. 165. Autor zapaža dva procesa koja se suprotstavljaju. Proces globalizacije,

Što su to zajedništvo i dijalog? I što treba trenutno zaboraviti?

Prisjetimo se nekog prijateljskog razgovora, susreta koji nema nikakvu svjesnu svrhu. Jednostavno, mi smo tu na jedan pasivno-aktivni način, bez nekog određenog očekivanja. Rastajemo se (odlazimo) i istodobno ostajemo. Osjećamo puninu. Nutarnje raspoloženje.

Govor o zajedništvu i dijalogu koji slijedi nadilazi mnogo toga što se danas piše i govori o skupovima i dijalogu među narodima, pa i o znastvenim skupovima i dijalozima, također i ekumenskim skupovima i dijalozima. U svim tim skupovima i dijalozima prevlast imaju *moćniji*, polazi se s određene čvrste *pozicije*, ne smije se prijeći određena *crta*.

1. OPĆE NAZNAKE O DIJALOGU I ZAJEDNIŠTVU

Dijalog je razgovor sa sobom i s drugima, sa stvarima, s Bogom.⁹ Sve šalje određenu poruku i traži odgovor od čovjeka, ali i čovjek propituje sve. Tamo gdje nema dijaloga i zajedništva pojavljuje se praznina i pustoš, kako intelektualna, tako i osjećajna. Čovjek osjeća dosadu i želi "pobjeći". Posebno se to osjeća tamo gdje se ljudi nalaze skupa, u zajednici vezani samom strukturom. "Gdje nema dijaloga, tamo nema ni zajedništva, to jest nisu prisutne vrijednosti osjećaja, jedno zajedničko pamćenje koje se odnosi na vjeru, ideale, nadanja. U dubini samog govora postoji unutarnji, intimni osjećaj koji povezuje one koji razgovaraju."¹⁰ To je veliki problem mnogih zajednica, posebno obiteljske. Dijalog i zajedništvo nije moguće nametnuti, oni se jednostavno pojave kada ljudi nakon

---

otvaranja koji teži za ujednačavanjem, ali izaziva i suprotan proces koji djeluje u sasvim suprotnom pravcu i vodi čuvanju i zatvaranju u tradicinalno.

⁹ Usp. Giuseppe Flores d' Arcais, *dialogo*, u: Nuovo Dizionario di Pedagogia, a cura di Giuseppe Flores d' Arcais, Ed. Paoline, Roma, 1982., str. 329. Pietro Prini, *La struttura dialogica dell' esistenza*, u: La filosofia del dialogo (da Buber a Levinas), Cittadella editrice, Assisi, 1995., str. 39-53.

¹⁰ Mercatali Andrea, *La persona umana* (Principi teorici e aspetti metodologici, La Scuola - Antonianum, Roma, 1980., str. 81

određenog vremena dobiju povjerenje jedni u druge, kada postanu iskreni jedni prema drugima. Dijalog i zajedništvo su proces koji ovisi o mnogim čimbenicima. Jedan od prvih jest da se prihvaćaju bezuvjetno i imaju pozitivan stav jedni prema drugima, bez obzira na trenutačno stanje. Do trenutačnog stanja, koje mi često prosuđujemo kao negativno, došlo je upravo zbog toga što nije bilo dijaloga i zajedništva. "Pedagogija uzajamnosti"¹¹ pretpostavlja da su svi ljudi intelektualno sposobni oblikovati uvjerenja i ideje koje se, kroz diskusiju i intuiciju, mogu usmjeriti prema nekom zajedničkom referentnom okviru. I djeca i odrasli imaju svoja mišljenja, i obje se skupine potiče da uvažavaju tuđa mišljenja, premda se možda ne slažu s njima. Moraju shvatiti da se drukčija mišljenja mogu također temeljiti na valjanim razlozima, te da ti razlozi predstavljaju temelj za prosuđivanje suprotnih stajališta."¹²

Svaki dijalog i zajedništvo su nešto novo i tako im treba pristupiti. Oni proizlaze iz pozitivnog doživljaja 'biti zajedno'. "Kroz taj dijaloški, diskursivni proces upoznajemo druge, njihova stajališta i priče. Učimo svu silu toga ne samo o svijetu nego i nama samima kroz diskurs s drugima."¹³ Zato se dijalog "ne smije koristiti kao standardizirana metoda koja se jednostavno primjenjuje istovjetno u svim situacijama. Naprotiv, dijalog treba koristiti tako da budu poštivani uvjeti, stanje, zahtjevi imanentni svakom pojedincu. Svaki razgovor u određenom je smislu neponovljiv, kao što je neponovljiva svaka ljudska osoba."¹⁴ To je razlog da dijalog i zajedništvo nije moguće standardizirati, postaviti granicu, definirati.

Zajednica bez zajedništva i dijaloga postoji kao skupina pojedinaca jednih pored drugih, jednih kraj drugih, jednih nad drugima. Zajedništvo je prožimanje: ja sam u tebi i ti si u meni. Ona je prvotno i iznad svega teološka istina. "Kao što si ti, Oče, u meni, i ja u tebi, tako neka i oni u nama budu jedno." (Iv 17, 21). To je prava istina o zajedništvu. Zato

---

11 U središtu uzajamnosti nalazi se upravo osjećaj za zajedništvo i dijalog.

12 Jerome Bruner, *Kultura obrazovanja*, Edica, Zagreb, 2000., str. 69.

13 Jerome Bruner, *Kultura obrazovanja*, Edica, Zagreb, 2000., str. 103.

14 Roberto Zavalloni, *Educarsi alla responsabilità*, Ed. Paoline, 1986., str. 76.

Ratzinger s pravom kaže: “Čovjek nikada ne može biti kršćaninom ako je sam, jer biti kršćanin znači živjeti u zajedništvu.”¹⁵ Upravo zajedništvo i dijalog, proizlazeći iz Presvetog Trojstva, o čemu ćemo dalje govoriti, nemaju svoju završnicu, oni postaju stalni, vječni proces. To je život Presvetog Trojstva, i ono što se događa među ljudima samo je nastavak tog dijaloga i zajedništva, tog života.

Upravo jer smo mi konstitutivno bića dijaloga i zajedništva, mi imamo ne samo pravo nego i dužnost ulaziti u život jedni drugih. Mi smo povjereni jedni drugima. Ovdje nije posrijedi znatizelja, niti isprazna želja da nešto doznamo, da nekoga sudimo i osudimo, nego jednostavno to što nam je “sudbina“ zajednička. “Potom Jahve zapita Kajina: 'Gdje ti je brat Abel?' 'Ne znam', odgovori. 'Zar sam ja čuvar brata svoga?' Jahve nastavi: 'Što si učinio? Slušaj! Krv brata tvoga iz zemlje k meni više’”(Post 4,9-10).

2. VRIJEDNOST ZAJEDNIŠTVA I DIJALOGA U ODGOJNOM PROCESU

Odgoj kao takav treba postaviti ne da pokušamo nešto učiniti od odgajanika, pokušavajući od njega izgraditi neki poseban lik imajući u vidu određene standarde, nego učiniti takav ambijent u kojemu će odgajanik moći ostvariti dijalog i u kojemu će moći osjetiti zajedništvo. Nije potrebno ni postaviti jedan određeni model kojemu se odgajanik treba prilagoditi. “Formirati građanina ili džentlemana ili heroja. Potrebno je prije svega pomoći odgajaniku da se aktivira u potpunosti da bi uspostavio osobno jedinstvo i duhovnu dosljednost, kako bi mogao otvoriti dijalog s božanskim posredstvom susreta s ljudima i sa svijetom, i to u življenju

---

¹⁵ Kardinal Joseph Ratzinger, *Sol zemlje*, Mozaik knjiga, 1997., str. 263. On piše na istom mjestu: “Čak se i monah nalazi u zajedništvu i ono ga nosi sa sobom. Zbog toga je zadaća Crkve da stvori takve zajednice. To nas vraća na prethodna pitanja - naime, kako će Crkva živjeti u ovom društvu koje je tako očigledno lišeno Krista? Ona će vjerojatno morati stvoriti nove oblike zajedništva, kršćanske će općine morati međusobno jače povezati i snažnije oblikovati u vjeri.”

svakodnevice. To će biti moguće jedino kroz stvarni dijalog koji se uspostavlja između odgojitelja i odgajanika.”¹⁶

Posredstvom dijaloga i zajedništva pojedinac sebe čuje, vidi, doživljava u zajednici i zajednica u kojoj se ostvaruje zajedništvo i dijalog sebe vidi, čuje i doživljava u pojedincu. Tako se stvara ozračje slušanja, prijateljstva i služenja,¹⁷ što je uvjet pravog življenja i doživljavanja života kao nečega lijepoga, ugodnoga i korisnoga. Dijalog nije slabost, nije ni bezvlađe; on je snaga; on je novi način vršenja vlasti; on je novi način “življenja zajednice”, novi način odgoja. Dogovor ne oduzima vlast ili poslušnost, nego njihovo vršenje preoblikuje;¹⁸ “samo vršenje vlasti prerasta u poslušnost jer je predvodnik svjestan da mora biti poslušan u službi ljubavi”.¹⁹ Dakle, dijalog i zajedništvo trebaju biti ugrađeni u odgoj, u same početke, oni se trebaju nastaviti tijekom cijeloga života.

3. NA ČEMU SE TEMELJE ZAJEDNIŠTVO I DIJALOG?

Tri su temelja na kojima se temelji ljudski život. Oni su izvan čovjeka, u samom čovjeku i u načinu njegova svakodnevnog življenja i ostvarivanja. Ja sam ih nazvao teološkima, antropološkima i egzistencijalnim.

3, 1. Teloški temelji zajedništva i dijaloga

Naš Bog je Trojedini. U njemu su zajedništvo i dijalog od vječnosti. To svi vjerujemo. No vjera je iznad svega praksa, život. Naš Bog se utjelovio. Tako vjera postaje vidljiva, čulna, osjetilna. Takav treba postajati i život vjernika kako sa svojim Bogom tako i međusobno. Vjernik se treba pitati koji tip društva Bog želi za svoje sinove i kćeri: forma suživota, način sudjelovanja i stupanj zajedništva. Presveto Trojstvo pokazuje

---

¹⁶ Clara Levi Coen, *Il compito dell' educatore e la pienezza di ogni ora mortale di appello e responsabilità*, u: Martin Buber, *La filosofia del dialogo*, (a cura di Mario Martini), Cittadella Editrice, Assisi, 1995., str. 241.

¹⁷ Usp. *Ecclesiam suam*, 89.

¹⁸ *Ecclesiam suam*, 117.

¹⁹ *Ecclesiam suam*, 118.

se kao model za svaki socijalni suživot u jednakosti, poštivanju razlika i pravednosti. Upravo polazeći od Presvetog Trojstva, kršćani traže zajednicu koja bi mogla biti na sliku i priliku Presvetog Trojstva. Vjera u Trojstvo Osoba: Oca, Sina i Duha Svetoga odgovara upravo potrebi sudjelovanja, jednakosti i zajedništva.²⁰ Čovjek kao pojedinac i zajednica treba se tražiti u Trojedinome Bogu.

Zato dijalog i zajedništvo ne smiju biti ostavljeni na volju vlasti, moći, nečijoj milosti; oni su pravo; oni su potreba u svakoj zajednici. Papa Pavao VI. opominje Crkvu u enciklici *Ecclesiam suam* ovako: "Uvijek moramo imati pred očima taj neizrecivi i stvarni dogovorni oblik koji je Bog Otac, po Isusu Kristu u Duhu Svetom, s nama otpočeo i uspostavio, da bismo mi, tj. Crkva, shvatili kakav suodnos moramo uspostaviti i promicati među ljudima."²¹ "Zajedništvo je (dijalog) prva i zadnja riječ misterija Presvetog Trojstva."²² Upravo su to označnice i čovjeka od samih njegovih početaka, i u tome je veličina i ljudskog dostojanstva, kako kaže *Drugi vatikanski sabor*. Čovjek je od samog početka svojeg pojavka pozvan i darovan zajedništvom, dijalogom i ljubavlju.²³

3. 2. Antropološki temelji zajedništva i dijaloga

"Čovjek je nesposoban za potpuni *logos* (istinu), zato je nužno vezan za mišljenja, iz čega onda proizlazi nužnost dijaloga, tj. nužnost sučeljavanja mišljenja kako pojedinaca tako i skupina. Ne radi se ovdje o agnosticizmu ili skepticizmu u klasičnom poimanju. Problematizirati stvari na novi način postavlja se kao sučeljavanje sa stvarnošću na bilo kojoj razini s više mogućih rješenja, koja s druge strane ostaju uvijek improvizirana i privremena. Iz toga onda proizlazi važnost dijaloga kao procesa kojem se mora prilagoditi, a ne ga ograničiti, da se izbjegne dogmatizam, autoritarizam u odgoju

---

²⁰ Usp. Leonardo Boff, *Trinità e socialità*, Citadella Editrice, Assisi, 1987., str. 19.

²¹ Papa Pavao VI, *Ecclesiam suam*, 73. Usp. *Gaudium et spes*, 92.

²² Leonardo Boff, *Trinità e socialità*, Citadella Editrice, 1987., str. 25.

²³ Usp. *Gaudium et spes*, 19.

i životu općenito.”²⁴ Na toj crti nalazi se i *Drugi vatikanski sabor* kada govori o Crkvi i njezinom svjedočenju evanđelja u svijetu: Poslanje je “da osvijetli čitav svijet evanđeoskom porukom”; da bi to uspjela, potrebno je da prije svega “u samoj Crkvi bude međusobno cijenjenje, poštivanje i sloga, priznavajući svaku zakonitu raznolikost, da bi se uvijek plodonosnije uspostavljao dijalog između svijeta koji sačinjavaju jedan Božji narod, bilo da su pastiri bilo ostali vjernici”.²⁵ Ove riječi imaju duboko značenje ne samo za Crkvu nego i za širu zajednicu, svaku zajednicu. One nam govore da - premda pripadamo istoj zajednici, prihvaćamo istu vjeru - trebamo iz dana u dan otkrivati jedni druge. Jer upravo kroz to dublje poznavanje mi otkrivamo ili bolje rečeno trajno otkrivamo što je to uistinu bitno u određenom vremenu, prostoru, kulturi za rast u vjeri i vjernosti Bogu i vremenu, ljudima s kojima živimo. “Svi su naime vjernici, živjeli oni bilo gdje, primjerom života i svjedočanstvom riječi dužni novog čovjeka, koga su krštenjem obukli, i snagom Duha Svetoga, koji ih je po potvrdi ojačao, tako očitovati da ostali ljudi, promatrajući njihova dobra djela, slave Oca (usp. Mt 5,16) i potpunije shvate pravi smisao ljudskoga života i svopći vez zajednice ljudi.”²⁶ Upravo bitna odrednica novoga čovjeka jest i bit će zajedništvo i dijalog. To je i razdjelnica sa *starim čovjekom* okrenutim samom sebi; život i dijalog i zajedništvo s ljudima, a da se to ni sa čim ne povezuje i ničim ne uvjetuje. Jednostavno se kaže: “Neka se poštovanjem i ljubavlju povezuju s tim ljudima, neka se priznavaju članovima skupina ljudi među kojima žive i neka sudjeluju u kulturnom i socijalnom životu različitim životnim dobrima i poslovima.”²⁷

---

24 Giuseppe Flores d' Arcais, *Dialogo*, u: Nuovo Dizionario di Pedagogia, a cura di Giuseppe Flores d' Arcais, Ed. Paoline, Roma, 1982., str. 328. “Istinu treba tražiti na način svojstven dostojanstvu ljudske osobe i njezinoj društvenoj naravi, naime slobodnim istraživanjem, uz pomoć učiteljstva ili obuke, izmjene mišljenja i dijaloga po kojima jedni drugima izlažu istinu koju su našli ili misle da su našli, da bi se međusobno pomagali u traženju istine; a uz spoznatu istinu treba da čvrsto prionu osobnim pristankom.” (*Dignitatis humanae*, 3).

25 *Gaudium et spes*, 92.

26 *Ad gentes*, 11.

27 *Ad gentes*, 11.

Čovjek je satkan od odnosa; on je sam odnos i može se istinski razvijati i živjeti samo u odnosu. "Osoba postaje sama sebe svjesna kada sudjeluje u bivstvovanju, u bivstvovanju s drugim bićima, i stoga bivstvuje."²⁸ Pogrešno postavljaju pitanje oni koji pokušavaju čovjeka usamiti i tako usamljena bez odnosa odrediti i postavljati pitanje tko je on i koji je njegov istinski smisao. Nije pitanje spasiti pojedinca ili spasiti skupinu, zajednicu. Pravo je pitanje kako spasiti pojedinca u zajednici i zajednicu u pojedincu. Jer u onome času kada prestaje živjeti zajednica u pojedincu, tada se ruši ne samo život zajednice nego i život pojedinca; i obrnuto, kada prestaje živjeti pojedinac u zajednici, tada se ruši život ne samo pojedinca nego i život zajednice. Zajedništvo (kolektivizam) prošlosti i samodostatnost (individualizam) sadašnjosti samo su dvije krajnosti jednako pogubne za čovjeka kao osobu i za zajednicu kao skup osoba.²⁹ Prema M. Buberu, čovjek se ne može tumačiti u svojoj individualnosti, on je prije svega odnos "Ja -Ti". Prema tome, čovjek se ostvaruje u dijalogu, zajedništvu, odnosu. Drugim riječima, razvoj prema kojem teži odgoj i obrazovanje i svekoliki razvoj čovjeka i čovječanstva samo ukoliko se odvija kroz zajedništvo i dijalog, bit će razvoj, napredak, u protivnome on biva opasan. Zajedništvo i dijalog shvaćaju se u dinamici komplementarnosti, iz kojih onda proizlazi nastojanje za *biti* i nastaviti *biti jedni za druge*.³⁰

3.3. Egzistencijalistički temelji zajedništva i dijaloga

Čovjek je redovito polazio od sebe. Redovito je to činio površinski, da zadovolji svoje trenutne potrebe, koje su se s vremenom pokazale pogubnima za čovjeka. Tako je, kako napomenusmo, rođen egoizam, a iz pojedinačnog egoizma nastali su nacionalni egoizmi, sve do rasizma. Život se gradio na razlikama koje su služile za sukobljavanje sve do istrebljenja. Drugi je izazivao opasnost, strah, nepovjerenje.

---

²⁸ Martin Buber, *Ja i ti*, Beograd, 1977., str. 79.

²⁹ P. Grieger, *Vita comunitaria*, Milano, 1979., str. 127.

³⁰ Martin Buber, *Das dialogische Prinzip*, Verlag Lambert Schneider, Heidelberg, 1984.

Zato je potrebno poći na *početke* i *izvan čovjeka*. Čovjek je pozvan i čovjek je poslan, i na njemu je da se odluči na put čovještva. To je put poštovanja, jednakosti i zajedništva, dijaloga. Može odgovoriti *da* i *ne*. Čovjek je veoma rijetko, kada gledamo povijest, odgovarao čistim *da* ili *ne*. On živi bez odgovora ili bez svjesnog odgovora. On je najčešće živio samo “trošeći” odgovore, a *da* i *ne* promišlja kamo ga to vodi. Tako bismo mogli reći da je on zaboravio jednu od bitnih svojih označnica, rekao bih, i konstitutivnih sastavnica - *zajedništvo i dijalog*, kako s Bogom, tako i unutar ljudske zajednice, a isto tako i s prirodom. Svoj život, odgoj, uspostavio je na načelima podložnosti, vladanja, prisile, straha. Umjesto poštivanja nepoštivanje, umjesto jednakosti razlike, umjesto zajedništva individualizam ili kolektivizam. To ga je dovelo do nepovjerenja i u konačnosti do sukoba u trima važnim odnosima po kojima se čovjek ostvaruje: *religioznom, društvenom i materijalnom*. Tako se rodio i omasovio *ateizam*, sukobi među ljudima postali su dio svakodnevnog ponašanja, materijalna dobra do te se mjere *uništavaju* da se kao posljedica toga najavljuje i kraj čovjeka kao vrste ako nastavi na dosadašnji način uništavati materijalna dobra. Ako čovjek ne pronade drukčiji način života unutar sebe i unutar zajednice i u odnosu na svekolika prirodna dobra, ako život ne pretvori u *suživot*, on sebi krade budućnost. Taj novi način suživota i “spasenja” nalazi se upravo u zajedništvu i dijalogu, u kojima se istodobno uči i živi poštovanje svekolike stvarnosti i ostvaruje samoostvarenje.³¹ U takvom dijaloškom i zajedničarskom odnosu egzistencijalna prisutnost drugoga biva prisutnost povjerenja i sreće.

Zajedništvo i dijalog trebaju postati način života svih ljudi, bez obzira na njihova uvjerenja, vjeru, kulturu, socijalni i bilo koji status. To će izraziti i Ivan Pavao II. govoreći o značenju *Drugoga vatikanskog sabora* i “ekumenskom stilu” sabora, što je, možemo reći, drugi naziv za zajedništvo i dijalog, za život i spas ljudi. Papa kaže: “Drugi vatikanski sabor vodio se ekumenskim stilom obilježen velikom otvorenošću dijaloga što ga je papa Pavao VI. nazvao ‘dijalogom spasenja’. Takav se dijalog nije smio ograničiti samo na

---

³¹ Vidi Jerome Bruner, *Kultura obrazovanja*, Edica, Zagreb, 2000., str. 88.

područje kršćanstva nego se trebao otvoriti i drugim nekršćanskim religijama i doprijeti do čitavog svijeta kulture i civilizacije, uključujući i svijet onih koji ne vjeruju. Jer, doista, istina ne priznaje nikakve granice. Ona je za sve i svakoga. I ako se ta istina ostvaruje u ljubavi (usp. Ef 4,15), tada postaje još univerzalnija. Upravo je to bio stil Drugoga vatikanskog sabora, duh u kojem se odvijao. (...) Po tom duhu Drugi vatikanski sabor još će dugo vremena biti izazov za sve Crkve i zadaća za svakoga.”³²

Dijalog i zajedništvo, dakle, imaju svoju teološku, božansku opravdanost,³³ jer imaju svoj izvor u Bogu; imaju svoje antropološko izvorište jer ih čovjek kao takav traži; bitne su čovjekove sastavnice; imaju svoje životno značenje, jer život čine ljepšim, ugodnijim, zanimljivijim. Povijest spasenja povijest je dijaloga i zajedništva između Boga i ljudi; povijest čovječanstva povijest je dijaloga i zajedništva između ljudi. Od dijaloga i zajedništva s Bogom ovisi naše spasenje; o prihvatanju dijaloga i zajedništva između ljudi, ovisi svekoliki život na zemlji.

4. UTJECAJ ZAJEDNIŠTVA I DIJALOGA NA ŽIVOT

Kroz zajedništvo i dijalog čovjek sebe i zajednicu doživljava u pozitivnom svjetlu. U njemu se rađa osjećaj samopoštovanja, korisnosti, sigurnosti, pripadnosti, ljubavi, zauzetosti i suod-govornosti... Čovjek je tako stvoren ili se tako formirao kroz povijest da se sam kroz te zakonitosti i potrebe ostvaruje i stvara zajednicu u kojoj živi, kojoj pripada i koja mu pripada.

Gdje nema zajedništva i dijaloga, živi se sumnja o vlastitoj osobi i o svijetu oko sebe. Tako se energija koju svatko posjeduje, rekao bih u izobilju, troši na negativan način. Zato se upravo dijalog i zajedništvo pokazuju kao bitni i presudni čimbenici u formiranju ja i mi, “energija” se troši pozitivno. Kroz dijalog i zajedništvo se spoznaje i doživljava kako *ja* tako i *mi*.

---

32 Ivan Pavao II., *Prijeći prag nade*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1994., str. 177.

33 *Ecclesiam suam*, 72.

4.1. *Samopoštovanje*

Poštovanje pripada ljudskom biću kao takvom i ne može biti veće ili manje.³⁴ Važnost zajedništva i dijaloga pokazuje se posebno djelotvornom u doživljaju samopoštovanja i poštovanja drugih, što presudno utječe na život osobe. “Niska razina samopoštovanja kadšto se javlja u obliku krivnje u vezi s namjerama, katkad jednostavno u obliku prosuđivanja jer nas se ‘raskrinkalo’; kadšto je popratna pojava potištenosti (čak i samoubojstvo), a katkad prkosni gnjev (...). Pouzdano i općenito možemo reći samo dvije stvari: pitanje samopoštovanja nikad nije jednostavno, a ni potpuno riješeno, a u kakvom je stanju samopoštovanje, ovisi uvelike o tome koliko izvanjskih oblika podrške neka osoba uživa.”³⁵

4.2. *Pripadnost*

Drugi važan čimbenik za život svake osobe jest osjećaj pripadnosti. Na dijete veoma traumatski djeluje kada mu kažemo “ti nisi moj”. Ono gubi uporište. Da to i ne kažemo izravno, možemo se tako ponašati i to ponašanje može biti opravdano: zaposlenost, briga za materijalna dobra, zaokupljenost osobnim poteškoćama. To kod pojedinca, posebno mladih, stvara sliku osamljenosti, nepotrebnosti, sve do suvišnosti.³⁶ Posljedice su unutarinja osamljenost, vanjska osamljenost, bijeg, i da bi se to sve kako-tako preživjelo i zaboravilo, dolazi ovisnost kao posljednja slamka spasa.

4.3. *Sigurnost*

Problem sigurnosti nije samo i isključivo unutarnji, on je i vanjski. Uvjetovan je kako subjektom tako i objektom. Naš subjektivni svijet odraz je objektivnog svijeta u kojemu živimo i koji ne samo spoznajemo nego iznad svega doživljavamo.

---

³⁴ Simone Weil, *Sloboda i tlačenje & drugi eseji*, Naprijed, Zagreb, 1979., str. 185-187.

³⁵ Jerome Bruner, *Kultura obrazovanja*, Edica, Zagreb, 2000., str. 49-50.

³⁶ Posebno to djeluje na djecu, mlade, na one u podmakloj dobi, hendikepirane.

Upravo posredstvom toga svijeta, koji mi upoznajemo i doživljavamo, događa se u nama sigurnost ili nesigurnost, osjećaj da smo primljeni, odbačeni i zaboravljeni. Najveći osjećaj nesigurnosti čovjek doživljava nesudjelovanjem, kao što osjećaj sigurnosti doživljava upravo sudjelovanjem. Dijalog i zajedništvo upravo su najviši stupanj sudjelovanja, doživljaja sudjelovanja. U njima se prihvaća osoba bez uvjeta, stvara se klima povjerenja i dolazi do razumijevanja uz poistovjećivanje.³⁷ Mi primamo i mi dajemo, mi slušamo i mi smo slušani. Kroz dijalog i zajedništvo mi sebe i čujemo i vidimo i osjećamo na objektivni i pozitivan način.

4.4. *Ljubav*

Ne ljubiti i ne biti ljubljen najbolniji je osjećaj koji čovjek može imati. Čovjek je stvoren iz ljubavi. I kao posljedica ljubavi dolazi do zajedništva i dijaloga, ili: iz zajedništva i dijaloga rađa se ljubav. "Posebno bitna crta ljudskog dostojanstva jest ta što je čovjek pozvan u zajedništvo s Bogom. Već od samog postanka čovjek je pozvan da stupi u dijalog s Bogom, jer samo s toga postoji što ga je Bog iz ljubavi stvorio i što ga iz ljubavi stalno uzdržava."³⁸ Čovjek je stvoren iz ljubavi, i čovjek živi jer ga Bog ljubi. No čovjeku je potrebna i ljudska ljubav i ljudsko zajedništvo i ljudski dijalog. Te vječne, božanske vrijednosti postaju i ljudske i pomažu čovjeku da se *prosvijetli i preobrazi*. "Vrednote čovječjeg dostojanstva, bratskog zajedništva i slobode, sve te dobre plodove prirode i našega truda koje budemo po Gospodinovoj zapovijedi i u njegovu Duhu na zemlji razmnožili, naći ćemo poslije opet, ali očišćene od svake ljage, prosvijetljene i preobražene, kada Krist bude predao Ocu vječno i sveopće kraljevstvo: 'kraljevstvo istine i života, kraljevstvo svetosti i milosti, kraljevstvo pravde, ljubavi i mira'. Ovdje na zemlji Kraljevstvo je već otajstveno prisutno; a kada dođe Gospodin, dovršit će se."³⁹ Kraljevstvo Božje najočitije se pokazuje u

---

³⁷ Vidi Karl Rodžers, *Kako postati ličnost*, Nolit, Beograd, 1985., str. 270-271.

³⁸ *Gaudium et spes*, 19.

³⁹ *Gaudium et spes*, 39.

zajedništvu, dijalogu i ljubavi. U dijaloško-zajedničarskom odgoju ljubav se očituje kroz riječ, ona je posredovana osobom.

4.5. Korisnost

Mnogi mladi ljudi i oni u poodmakloj dobi danas se osjećaju nekorisnima. Korist se procjenjuje kroz materijalnu dobit. Zaboravlja se da osoba nikada nije nekorisna, suvišna, nepotrebna. Upravo to osoba biva kroz zajedništvo i dijalog, koji su najveće bogatstvo.

4.6. Povjerenje

Dijalog je prije svega ravnopravno sudjelovanje. Ono dolazi iz povjerenja. Ono otupljuje s jedne strane *osjećaj ugroženosti* i s druge strane sprječava put prema *ekstremizmu*. Iste učinke jamči i zajedništvo na razini pojedinaca, skupina i naroda. Ono otupljuje *individualizam*, ali isto tako i *kolektivizam*. U zajedništvu se "čuje" i *ja* i *mi*. Dijalog i zajedništvo dovode do najboljih mogućih rješenja, zadovoljenja svih. Ono što ih posebno čini važnima za život jest otvorenost na svim razinama.

4.7. Pozitivna zauzetost

Današnji je čovjek zauzet, ali to mu je nametnuto. To nije njegov izbor, on je na to prisiljen. Parafrazirajući Fromma, mogli bismo reći da je današnji čovjek pasivno aktivan.⁴⁰ On nema unutarne inicijative što utječe i na nisku razinu odgovornosti, posebno suodgovornosti. "Inicijativa i odgovornost, osjećaj korisnosti pa čak i neophodnosti, životne su potrebe ljudske duše."⁴¹ Zauzetost koja danas prevladava,

---

⁴⁰ Erich Fromm, *Čovjek za sebe*, Naprijed, Zagreb, ²1977.

⁴¹ Simone Weil, *Sloboda i tlačenje & drugi eseji*, Naprijed, Zagreb, 1979., str. 184. Ona piše: "Svega toga lišeni su oni nezaposleni, čak ako im se i daje pomoć koja im osigurava hranu, odjeću i stan. Oni nisu ništa u ekonomskom životu, a glasački list, koji ima svoga udjela u političkom životu, za njih nema nikakvog značenja." (Isto). To je osiguravanje svega,

odnosi se pretežno na izvanjski život čovjekov. Nametnuto mu je da sve mijenja oko sebe, i on sam da ostane nepromijenjen. To u njemu stvara napetost koja se pretvara u nemoć pred stvarima, događajima, idejama.

4.8. *Pozitivna ovisnost*

Bez osjećaja pozitivne ovisnosti nema dijaloga i zajedništva. Ako pogledamo početke dijaloga i zajedništva među pojedincima, skupinama i narodima, oni su više plod interesa, straha, profita negoli pozitivne potrebe, unutarnje potrebe, i zato su uvijek više ili manje sumnjičavi.

Pravi je život samo u pozitivnoj ovisnosti. Kad bismo te stvarnosti postali svjesni i to prihvatili kao svoj način ponašanja i međusobnog življenja, život bi bio mnogo ljepši, osjećali bismo se bolje. Naprotiv, mi smo stvorili i stvaramo način ponašanja samodostatnosti i neovisnosti; samo u iznimnim i neuspjelim situacijama drugi su nam potrebni i trebamo im se molbom obraćati. No kako je to samo izraz i trenutak nužde, i tada ostajemo pod dojmom neuspjeha, s nadom da će to prije ili poslije završiti. Onaj tko nam pomaže, kome smo se obratili, čini od toga sebi promidžbu, on može, on je uspio, on samo pomaže drugima.

Pozitivna ovisnost je način ophođenja, uljudbe, kulture i solidarnosti u kojem se *ja* u potpunosti ostvaruje uz pomoć *ti*, kako na materijalnom tako i na duhovnom polju. Zato je potrebno prevladavati zajednički razvojni put mladenaštva u kojem se osobno potvrđivanje i dokazivanje svojeg *ja* ostvaruje kroz suprotstavljanje prema *ti*. To je samo prijelazno čovjekovo razdoblje, a nikako njegova zrela dob. Zrela dob je suradnja (dijalog), zajedništvo, mi. Puna zrelost izražava se kroz poštovanje i uzajamnost, dijalog, ljubav u odnosu prema Bogu, ljudima, prirodi.

4.9. *Suodgovornost*

I previše smo teoretizirali o odgovornosti. Došlo se do pojedinačnog, mogli bismo reći "savršenstva". Rezultati su na

---

posebno danas, mladima, ali bez njihova sudjelovanja.

razini zajednice bili veoma škrti. Savršenost koja se gledala kroz odgovornost iscrpila se sama u sebi, postavši nerijetko sama sebi svrhom. Odgovornost treba prijeći u suodgovornost s drugima i za druge, i to na razini cijele zajednice i svekolika ponašanja. Suodgovornost može biti samo za nešto što je dio i mene, što i meni pripada, što sam i ja prihvatio. Čovjek želi živjeti u svojoj dubini od rada. On želi sudjelovati i tako očitovati svoju temeljnu označnicu zajedništva, pluralnosti.

4.10. *Konsenzus*

Hans Georg Gadamer u jednom je TV intervjuu rekao da je danas najpotrebnije uspostaviti konsenzus na općoj razini, jer je svijet postao jedinstven. Hans Jonas govori o potrebi "formiranja osjećaja za čovječanstvo".⁴² Gotovo istu misao izrazila je prije njih i Simone Weil, ali uz ozbiljnu primjedbu glede te mogućnosti. Ona je napisala: "Jedina mogućnost spasa sastojala bi se u sustavnoj suradnji svijju, moćnih i slabih, u cilju progresivne decentralizacije društvenog života, ali apsurdnost takve ideje odmah udara u oči. Takva se suradnja ni u snu ne može zamisliti u civilizaciji koja počiva na natjecanju, borbi, ratu."⁴³

O potrebi konsenzusa, formiranja osjećaja za čovječanstvo, sustavnom suradnjom svih, svi bi se suglasili. No, postavlja se pitanje: kako, na koji način, kojim sredstvima? To je moguće samo kroz osjećaj zajedništva i osjećaj za dijalog, koji se ne temelje samo na sadašnjoj potrebi nego imaju svoj temelj u samom izvorištu našeg identiteta. Zajedništvo je, naime, prožimanje. Ja sam u tebi i ti si u meni. To je osjećaj suodgovornosti. Moja odgovornost je potpuna tek kada i drugi moji "suputnici" postanu odgovorni. Nije moguće izvršiti svoj dio "posla" i biti opravdan, zadovoljan, miran. Pred nama je zajednički projekt. Kako su nam zajednički uspjesi, tako su i neuspjesi. Mi činimo jedan svijet, jednu zajednicu, jedan Božji narod.

---

⁴² Hans Jonas, *Tecnica, medicina ed etica* (Prassi del principio responsabilità), Einaudi, Torini, 1997., str. 52.

⁴³ Simone Weil, *Sloboda i tlačenje & drugi eseji*, Naprijed, Zagreb, 1979., str. 122.

Čovjek iz dana u dan postaje svjestan te istine, iz čega se rađa "odgovornost prema svojoj braći i prema povijesti".⁴⁴ Odgovornost za cjelokupnu zajednicu ljudi, za svemir, za mogućnosti koje mu donosi znanost i tehnologija. U toj sveprisutnosti i sveodgovornosti pojedinac i skupine moraju naći konsenzus svojega djelovanja, ponašanja, življenja, da ne dođe do ugroze ni na jednoj strani. Doći do konsenzusa može se samo dijalogom i zajedništvom. Potrebe i mogućnosti i pojedinaca i skupina moraju se dovesti u sklad na razini ljudske zajednice i cijelog svemira. To je moguće samo ukoliko i koliko se izgradi zajedništvo i dijalog među ljudima, i to na svim razinama, od one obiteljske, znanstvene, kulturne, vjerske, pa sve do ljudske zajednice u cjelini.

4.11. *Dijalog i zajedništvo su iznad svega iskustvo*

Iz dosad rečenoga možemo zaključiti kako su zajedništvo i dijalog pozitivna životna iskustva. Ona su potreba ljudske duše, duha, tijela. Iskustvo je jedno posebno znanje-stanje u kojemu se čovjek nalazi.

Iskustvo=*ex-perientia*. To je znanost, spoznaja koju čovjek ima kada iziđe iz samog sebe *ex=iz* i studira, promatra sa svih strana i u svim aspektima, *peri=oko*, okolo, svijet stvari, stvarnost koja je unaokolo, *entia=bica*. Iskustvo nije neka teoretska spoznaja ili naučeno iz knjiga, nego nešto doživljeno, spoznano u radnom odnosu sa stvarnošću koja se nalazi pred nama. Proničući stvarnost, udomaćujući je, čovjek uči i spoznaje.

Zajedništvo i dijalog su iznad svega pozitivno iskustvo iz kojega nastaje nova predodžba i slika u odnosu na one koje su se prije imale o svijetu, ljudima, o samom sebi, spoznaja novih elemenata i elaboriranje novih slika, bližih stvarnosti. Iskustvo je bogatstvo koje se teško može prenijeti, onome tko ga ima daje poseban auktoritet, sigurnost koju možemo nazvati znanjem i osjećanjem, znanjem s okusom. To je konkretna ili, još bolje rečeno, životna istina. Upravo jer su zajedništvo i dijalog iskustvo, oni su nezamjenjivi u čovjekovu

---

⁴⁴ Usp. *Gaudium et spes*, 55.

odgoju i životu. U njemu svi sudionici sudjeluju, svi su jednaki i svatko je poštovan po onome što jest.

4. PREVENTIVNO I TERAPIJSKO DJELOVANJE

Dijaloški odgoj i odgoj u zajedništvu prije svega imaju preventivno, a potom i terapijsko⁴⁵ djelovanje u odgojnom procesu. U okolnostima dijaloga i zajedništva onemogućuju se one negativne tendencije koje su plod nasljedstva ili okoline, dok se s druge strane one pozitivne potiču na razvoj.⁴⁶

Terapijsko djelovanje dijaloško-zajedničarskog odgoja postaje nezamjenjivo u terapijskom djelovanju na svim razinama. Ono što je važno uočiti kod klijenata, odgajnika, posebno mlade populacije općenito: ili je nestalo, negdje se "izgubilo" *ja*, ili je nestalo, negdje se "izgubilo" *mi*. To "izgubljeno" *ja* može se ponovno naći u autentičnom i doživljenom zajedništvu i dijalogu, *mi* se može ponovno naći u autentičnom doživljaju dijaloga i zajedništva.

Svaki drugi odgoj može imati i ima poneku negativnu posljedicu jer djeluje jednosmjerno, stavlja naglasak na pojedinca ili zajednicu, odgajnika ili odgojitelja ili program, pragmatičan je ili previše vođen idealom.

Dijaloško-zajedničarski pristup odgoju uključuje sve te čimbenike, ali na progresivan (procesualan) način. Pojedinaac i zajednica, odgojitelj i odgajnik obostrano spoznavaju, ali i osjećaju ono što čine.

Poznate su nam traume *auktoritativnog odgoja*. Sve je dobro, gotovo idealno dok je auktoritet za "petama". Kada on nije u vidnom polju i kada se doživi suprotnost onomu što je auktoritet nametnuo, sve pada u vodu.

Kolektivni odgoj je dobar dok djeluje kolektiv i dok smo pod njegovim pritiskom. U dobru društvu svi su dobri. Pojedinaac ne postoji.

---

⁴⁵ Moderna pedagogija nastoji upravo i djelovati preventivno i terapijski, budući da nema osobe kojoj u većoj ili manjoj mjeri nije potrebno i jedno i drugo, posebno u doba intenzivnog odgoja. Zdenka Gruden, *Psihoterapijska pedagogija*, Medicinska naklada, Zagreb, ³1994.

⁴⁶ Usp B. Bettlheim, *Ljubav nije dovoljna*, Naprijed, Zagreb, 1983., str. (!).

Individualni pristup je dobar, ali zaboravlja na zajednicu i njezine odnose u kojima se pojedinac treba ostvarivati.

Samoodgoj je već na samome početku promašen ako traži nešto što ne postoji. Pokazuje nemoć ili bijeg od odgovornosti drugih za život i razvoj svakog pojedinca. Odgoj je kao i život uvijek odnos prema nekome ili nečemu. Iz tog odnosa stvaraju se zaključci.⁴⁷

Odgoj *vođen odgajanjem* najbliži je dijaloško-zajedničarskom odgoju, ali stavlja preveliki teret na odgajnika, dok se u dijaloško-zajedničarskom teret dijeli prema uzrastu. Kroz dijalog se upoznaje, a kroz zajedništvo se doživljava druge na empatičan način. Ovdje se razvija i *ja* i *mi*. *Ja* se spoznaje i doživljava u *mi* i istodobno se *mi* spoznaje i doživljava u *ja*. To je proces.

5. DOĆI DO OPTIMALNE SLIKE O SEBI I ZAJEDNICI

Svi mi o sebi i o drugima i svijetu imamo često iskrivljenu sliku, gotovo sve je okrenuto naopačke, što dovodi do sukoba. Kroz dijalog-zajedništvo o sebi i drugima i svijetu dolazimo do realnije slike, slike koja je upotrebljiva. To se događa nenasilno, u procesu, zahvaća našu spoznaju i naše osjećaje. Subjektivno i objektivno se isprepleću, obogaćuju. Bez dijaloga i zajedništva oni se suprotstavljaju i često poništavaju.

Misli za kraj

Iznesene misli traže neprestanu doradu, kako teoretsku tako i praktičnu. Nije ih moguće razvijati, živjeti bez temeljitijega osobnog življenja i doživljavanja, kako zajedništva tako i dijaloga. Zahtijeva se jedna druga i drukčija kultura življenja od ove koju sada živimo. Svaki drugi odgoj na bilo kojoj razini i kod bilo kojeg uzrasta, pokazat će se kontraproduktivnim

---

⁴⁷ Roberto Zavalloni, *Educarsi alla responsabilità*, Ed. Paoline, 1986., str. 70. "Govoreći o dijalogu u odgoju želi se također pokazati nepreciznost i neodrživost termina *samoodgoj*, na bilo kojoj razini i u bilo kojem kontekstu. Ne može se govoriti o odgoju, a da ne pretpostavimo postojanje odnosa između dvije ili više osoba."

ako kao temelj, način življenja i ophođenja ne bude imao upravo zajedništvo i dijalog. To su upravo ljudske potrebe, kojih se nije moguće odreći ili ih ograničiti, a da istodobno ne ugrozimo i ne ograničimo u sebi ono božansko, ono ljudsko, ono egzistencijalno, da ne ugrozimo sam život. To je način života Trojedinoga Boga, način života čovjeka; kako se čovjek razvija, tako se razvija zajedništvo i dijalog, i zato treba naći način, put odgoja, na svim razinama i u svim razdobljima.

Zato nije previše ako zaključimo da će o prihvaćanju dijaloga ovisiti i naša sadašnjost i budućnost, posebno kvaliteta i doživljaj života kao nečeg pozitivnog, radosnog i zdravog.

TRAINING FOR TOGETHERNESS AND DIALOGUE

Summary

In this work the author, on the basis of existential analysis, tries to show that modern man can solve the problems he encounters with through togetherness and dialogue. The values of togetherness and dialogue will be fully revealed in tomorrow's world of total globalization, standardization and homogenization. The essence of togetherness and dialogue is to preserve specific and subjective qualities among the global, general and objective. That everyone can find himself to be needed and useful general and global just through his own individual. Therefore, the training for togetherness and dialogue becomes a priority of present-time and future training.